

Het venster in de tuinmuur. Nascholing over C.S. Lewis 2011 – 2012

Inleiding

We hebben ook dit jaar weer vertoefd in de tuin van Lewis. Twee jaar geleden hebben we ons in de serie 'The Golden Valley' gericht op de metafoor van de tuin. Vorig jaar hebben we de in de serie 'The Waste Land' de thematiek van de tuin uitgediept op het aspect van het lijden als deel van de verwilderde tuin van de wereld waarin wij vertoeven. In dit jaar hebben we ons gericht op een aantal andere aspecten van ons leven in deze verwilderde tuin: het gebed, de Narniaverhalen en wonderen. In al deze vrij losse aspecten kwam als vanzelf een gemeenschappelijke thematiek naar voren. Dat is de thematiek van de verbinding van deze aardse wereld met de hemel. Deze en gene zijde staan met elkaar in een relatie. Natuur en genade zijn op elkaar betrokken. Er is een venster in de tuinmuur waardoor we het blauw van de hemel en het licht Gods aanschouwen. Voor Lewis is het onze roeping om vanuit het geloof heel ons leven op aarde te zien in het perspectief van de hemel. Het gaat niet om het platte vlak van het naturalisme maar om de hogere dimensie van het supernaturalisme.

I. Het gebed

a. Eerste verkenning

Bidden is menselijk spreken met God. Het is meer dan iets anders letterlijk het zoeken van de verbinding tussen aarde en hemel, tussen natuur en genade. Het is een zeer intieme samenspraak tussen God en de ziel. Woordeloos of met woorden. We spreken ons uit voor God. We vragen voor de ander. We vragen ook voor onszelf, hoewel dat in sommige tradities *not done* is. In één van de afleveringen van Het kleine huis op de prairie weet één van de kinderen, wanneer zij heel graag iets wil en God daarom zou willen bidden (maar dat mag niet) dit probleem heel vernuftig op te lossen door voor haar zusje hierom te bidden (dat mag wel en als het gebed wordt verhoord zal zij ook zelf delen in de verhooring!).

In het Woord zien we vele gestalten van het gebed. De Psalmen laten zich veelal lezen als gebeden. Christus zelf bidt tot de Vader. Hij bidt ook voor ons. Door de eeuwen hebben de gebeden van de monniken geklonken. Zij bidden op alle uren. Hoe zou de wereld zijn zonder dit gebed? Misschien nog wel veel desolater dan zij nu reeds is.

Voor Lewis was het gebed zeer belangrijk. We richten ons om een beeld van Lewis en het gebed te krijgen op de tekst 'Vraaggebed: een probleem zonder antwoord' uit 1958 (opgenomen in *Varens en olifantsporen*). Deze tekst is de weerslag van een lezing die Lewis hield voor een groep geestelijken. Lewis zegt in deze lezing dat er volgens hem in de Bijbel twee verschillende noties van bidden te vinden zijn.

De eerste notie is die van het bidden onder het perspectief van het 'Uw wil geschiede'. Het gebed wordt gebeden maar dat wil niet zeggen dat het verhoord wordt. Denk aan Christus' eigen woorden in de hof van Getsemané. Vaak wordt ons gebed ook inderdaad niet verhoord. We bidden om genezing van een zieke maar het gebed wordt niet verhoord. Dat stelt ons voor een raadsel. Sommigen, zoals J. Zijlstra, menen te moeten zeggen dat hij wiens gebed niet wordt verhoord te weinig geloof heeft. Lewis zou dit absurd vinden. Christus' eigen gebed werd hier niet verhoord. Pastoraal is het van een genadeloze kilte wanneer je met dergelijke oordelen een zieke het bos instuurt. Lewis laat zien dat dit blijkbaar het geval is en hij laat dat staan in zijn eigen hoedanigheid.

De tweede notie van het bidden is die van het in zekerheid van verhooring bidden. 'Wie bidt die ontvangt'. Christus benadrukt dat hij wie in waarheid bidt ook zal ontvangen. Ook dit laat Lewis staan in zijn eigen hoedanigheid. Met de hem typerende humor zegt hij dat hij hoopt dat de heren geestelijken hem het antwoord kunnen verschaffen. Hier licht ook even iets van zijn pedagogiek op. Hij gaat niet meteen antwoorden geven maar zet zijn hoorders aan het denken. Hoe zit het met deze twee kanten van het gebed? We komen hier nog op terug maar eerst kijken we naar het gebed in het leven van Lewis: misschien ligt er van deze tweeledigheid van het gebed reeds iets gesteld in zijn biografie?!

b. Biografie

Jack Lewis, geboren in 1898, werd opgevoed in de hoogkerkelijke traditie van de Ierse Protestantse Kerk. Hij was als kind niet erg onder de indruk van de vaste gebeden in de

liturgie van deze kerk; het persoonlijke gebed sprak hem meer aan. Toen in 1908 zijn moeder ernstig ziek werd bad hij zeer intens om haar genezing maar het mocht niet baten. Hier licht, denk ik, reeds iets op van wat hij later in zijn zojuist geciteerde lezing verwoordde over dit type gebed.

In *Verrast door Vreugde* zegt hij over dit bidden voor zijn moeder: 'Toen haar toestand als hopeloos was bestempeld, dacht ik aan wat mij geleerd was: dat gebeden die in geloof worden opgezonden verhoord zouden worden' (22).

De diepe teleurstelling over het niet-verhoord-worden van zijn gebed is een eerste stap richting zijn geloofstwijfel. Wel bleef hij nog tot 1912 wanhopig bidden, en God bijna afdwingen dat Hij hem het geloof zou schenken: 'Geen frase uit mijn gebed kon door de beugel of zij moest gepaard gaan met wat ik noemde 'bewustwording' ... Wat mij iedere avond te doen stond was met niets dan wilskracht een verschijnsel op te roepen dat helemaal niet door wilskracht op te roepen was . we moeten in het gebed nooit proberen iets met geweld af te dwingen wat God geeft' (55).

Tussen 1914 en 1929 is Lewis atheïst. Hij gelooft dat de kosmos 'een betekenisloze dans der atomen' (*Het probleem van het lijden*, h.1) is en hoe zou God daarin dan als Hij al zou bestaan ingrijpen? In de loopgraven van WO1 verloor hij zijn laatste resten geloof. Wel ontmoette hij een zekere Johnson die op hem grote indruk maakte vanwege zijn innige gebedsleven en geloofsvertrouwen, maar deze soldaat sneuvelde in de strijd.

In Lewis' in de loopgraven geschreven gedichtenbundel 'Spirits in Bondage' is er alleen nog het innerlijke zelfgesprek van de geest, maar niet meer het gebed. Dit gesprek is deel van de innerlijke vlucht uit de uiterlijke duisternis: het is het zoeken naar de innerlijke tuin waar er in de buitenwereld slechts de hel is van de oorlog.

Als Lewis na de oorlog in Oxford meedoet aan een essay-wedstrijd dan schrijft hij in zijn essay 'Optimism' dat hij niet meer in God geloof omdat God niet is te rijmen met het kwaad en omdat 'Hij nooit antwoord geeft op onze smeekbeden'.

In 1929 komt dan, zoals hij in *Verrast door Vreugde* beschrijft, de ommekeer – via ontmoetingen met Tolkien en anderen die voor hem baden – en 'in het zomertrimester van 1929 gaf ik toe en ik erkende God als God, en knielde en bad' (186). Sindsdien heeft hij veel geschreven over het geloof en ook over het gebed.

c. Wat is geïmpliceerd in het gebed?

In zijn genoemde lezing over het gebed laat Lewis de twee noties van het gebed staan. Voor Lewis drukken zij juist te samen iets wezenlijks uit. Deze hele werkelijkheid is een spanningsveld. Zij is niet eenduidig of simpel maar zij is spannend en complex. Het leven is een gevecht voor Gods aangezicht. Wij kennen niet zoals Hij kent, wij zoeken te weten wat onze weg is. Daarom bidden wij in het besef dat God werkelijk kan horen en verhoren maar ook in het besef dat Zijn wil hoger kan zijn dan wij zien. De twee noties van het gebed zijn – volgens mij – vergelijkbaar met de twee noties van het geloof. Het geloof – volgens Lewis en ik ben het met hem eens – is zowel 'Bekeer u' als 'Er is niemand die God zoekt'. Wie de spanning weghakt krijgt ofwel ik-wacht-af-noodlotsgeloof ofwel ik-kies-voor-Jesus-keuzegeloof.

Bidden laat ons heel veel zien over de aard van heel deze door God geschapen werkelijkheid. Verspreid over al zijn boeken licht hier Lewis' denken op.

De werkelijkheid is fundamenteel contingent. Dat wil zeggen dat zij open is en niet deterministisch. De dingen worden niet geregeerd door keiharde natuurwetten waarbij iemand die bijvoorbeeld terminaal kankerpatiënt is per definitie zal sterven. De dingen zijn op een open manier geordend door God. Hij heeft wilsordeningen opgelegd aan de schepping, zodat er bijvoorbeeld zwaartekracht is, maar dat wil niet zeggen dat Hij die niet momentaan kan opheffen als Hij dat wil. Hier ligt de meest fundamentele notie van het christelijke denken van de Kerk in gesprek met de Grieks-Romeinse deterministische opvatting van de wereld. Helaas is, naar mijn mening, in de kerken, met name in bepaalde vormen van ultra-orthodoxie, dit determinisme weer naar binnen geslopen met alle ellende van dien: je hele leven lang angstig afwachten of God jou heeft verkoren.

De wil van God is aldus zeer wezenlijk en ik denk het meest fundamentele wat we aangaande God kunnen zeggen: Hij handelt volgens Zijn wil vanuit het motief der liefde. De liefde maakt dat de wereld spannend is: echte liefde kan alleen maar bestaan als de niet-liefde ook

mogelijk is. God staat tot ons in de gestalte der liefde. Hij zoekt ons op. Hij is alwetend en daarom kent Hij ons ook. Hij heeft ons leven gewild. Hij zoekt ons op. Hij spreekt ons aan.

Bidden impliceert of veronderstelt in feite de gehele christelijke theologie. Als alles gedetermineerd was hoefde je niet te bidden. Als God alleen maar alwetend was ook niet: Hij weet het immers wat je zal bidden? Maar binnen een open, spanningsvolle werkelijkheid kan eerst echt gebeden worden. Je vecht dan echt voor Gods aangezicht. Hij hoort het en kan ook echt iets veranderen, zo het leven verlenen van Hizkia. Als we gaan zeggen dat dat al vast lag dan maken we een ernstige denkfout. De dingen zijn open en God kent die dingen in hun openheid en Hij handelt ook zelf.

In het bidden licht heel de christelijke werkelijkheidsvisie op: een naturalist of atheïst hoeft niet te bidden want er is niets of niemand dan een dans der atomen. Een deterministische gelovige hoeft ook niet te bidden want alles rolt zich vanzelf af. Alleen een mens die werkelijk voor Gods aangezicht staat en door God wordt aangesproken en aangeraakt, kan bidden op een wijze dat bidden zin en betekenis heeft.

d. Crisis

Dit alles gaat bij Lewis zelf weer door de loutering heen als Joy Davidman, zijn geliefde vrouw, ziek wordt. Dan lijkt zich het gebeuren met zijn moeder te herhalen! Hij bidt en hij bidt maar Joy gaat sterven. Lewis snapt het niet: 'Maar ga eens tot Hem als je Hem wanhopig nodig hebt, als alle andere hulp tevergeefs is, wat vind je dan? Een deur die voor je neus dichtgeslagen wordt en binnen het schuivende geluid van een grendel, een dubbele grendel. Daarna stilte' (*A Grief Observed*, 29). Een aantal bladzijden verder: 'Aan de andere kant, 'Klopt en u zal worden opengedaan. Maar kloppen betekent toch niet hameren of als een gek staan te trappen? ... In ieder geval, je moet het vermogen hebben om te ontvangen, anders kan zelfs de Almachtige je niets geven. Misschien maakt je eigen lijden tijdelijk dit vermogen stuk' (46).

Lewis vecht met al zijn kracht, wanhopig. Als het dan niet helpt en Joy sterft, dan vindt hij na de diepe crisis toch weer de Overgave, de Joy. 'Als ik me tot God wend dan vindt mijn geest niet langer een gesloten deur' (59).

Als ergens dan is hier de diepste paradox van de twee noties van bidden: vragen 'alsof je zal ontvangen' en vragen maar in de gestalte van het 'Uw wil geschiede'. Dit is het gevecht en dat is ons deel in dit leven, maar het is een gedragen gevecht, gedragen op de vleugelen van Gods eeuwige ontferming.

II. Narnia

Lewis is het meest bekend vanwege de Narnia-verhalen. Ze zijn zelfs – althans een aantal – verfilmd. Deze verhalen staan binnen de Fantasy-traditie. Deze traditie verbindt de onzichtbare werkelijkheid met de zichtbare wereld door middel van een uitgesponnen metaforiek. Natuur en bovennatuur staan aldus in hun verhouding centraal in dit genre.

a. Refoland

Nu is er met name binnen de reformatorische context een hele discussie gaande over dit genre. Nogal wat mensen wijzen het genre als zodanig af. Het zou immers gaan om sprekende dieren en andere zaken die in de werkelijkheid niet voorkomen en daarom ook niet mogen. Er zijn studenten die vertellen dat ze kritiek krijgen als ze iets uit Narnia voorlezen.

Ik heb deze discussie altijd met verbijstering gadeslagen. Ik vind het negatieve standpunt een categoriefout van de eerste orde. In de Bijbel zelf tref je sprekende dieren en bomen aan en is er voortdurend de uitgesponnen metaforiek aan van de allegorie. Denk aan het Hooglied van Salomo en aan de Openbaringen van Johannes. Opmerkelijk is dat bijvoorbeeld Calvijn met de Openbaringen van Johannes niet goed uit de voeten kon, hij heeft er geen commentaar over geschreven waar hij dat wel bij de andere bijbelboeken deed. Licht hier niet een spiegel van onszelf op, nl. dat we blijkbaar zelf niet zoveel hebben met deze allegorese? Calvijn was humanistisch opgevoed en zat sterk op alleen de historische lijn van de exegese, minder op de lijn van de symbolische of allegorische

betekenis: in Augustinus en in heel de vroege kerk zie je beide lijnen altijd bijeen gehouden!!! Het gekke is dat in de latere meer bevindelijke lijnen van onze traditie de allegorese weer opduikt maar dan op een m.i. vaak vreemde en oneigenlijke manier: dan wordt alles vergeestelijkt los van de historische dimensie. De man die uit het raam valt tijdens Paulus' preek 'valt door zijn eerste bekering, dood in zonde en ellende', zo hoorde ik ooit iemand zeggen. Waar is het goede midden hier, dus tussen puur historisch en puur allegorisch lezen? Volgens mij in de goede traditie der Fantasy zoals bij Lewis!!!

Je kan je dan afvragen of Harry Potter daar dan ook bij hoort. Daarover kun je discussiëren. In ieder geval zou ik willen zeggen dat Lewis, Tolkien en dergelijke auteurs in een goede christelijke traditie van Fantasy staan. IK vind de opvatting van sommige evangelicalen – op internet bijvoorbeeld! – dat Lewis heidens zou zijn volslagen absurd. Hij kerstent allerlei gestalten: Bachhus wordt in Tumnus als het ware gekerstend!

b. Biografie

Lewis groeit op in een wereld waar de Fantasy – meer dan in ons nuchtere één plus één is twee kikkerlandje! – je in de genen zit vanaf de geboorte. Zijn moeder leest hem en zijn broer voor uit Beatrix Potter, ze spelen zelf *The Three Bears*: in de tuin graven ze een kuil waar de regenboog ongeveer op de grond komt want daar zou de pot met goud liggen. De harde realiteit breekt door als vader thuiskomt en in de kuil stort en de jongens verbiedt om nog langer dit soort gevaarlijke spelletjes te spelen! Als jongen leest Lewis al Milton's *Paradise Lost* en tevens schrijft hij samen met zijn broer reeds rond zijn tiende jaar *Boxen of taferelen uit het Boxische leven* en later *Bleheris*, dat in feite al een zoektocht naar de Joy belichaamt! Tijdens zijn studie leest hij de symbolist Maeterlinck – diens *De blauwe vogel* – en leert hij Italiaans om Dante's *Goddelijke Komedie* te kunnen lezen – later trouwens prachtig vertaald in het Engels door een goede vriendin van Lewis, namelijk de detectiveschrijfster Dorothy L. Sayers!!!

Zelfs in zijn atheïstische jaren – de tijd van de genadeloze rationaliteit van Kirkpatrick – blijft Lewis stiekem de Fantasy koesteren: niet zoveel positivisten doen hem dat na!

Lewis' bekering in 1929 vormt naast het wezen van dat moment zelf op het vlak waarover we nu spreken een wonderschone verbinding van denken en verbeelding, van ratio en Fantasy: Christus is de Tuinman! Het geloof denkt in beelden, de Bijbel wemelt ervan. En tegelijk drukt het geloof zich uit in meer abstracte, discursieve taal. Binnen de latere geschiedenis van de kerk zie je dat evenzeer: de theologie wordt geboren maar daarnaast bloeit ook altijd het bloempje der mystiek met haar rijke beeldtaal: Hildegard von Bingen, Hadewijch, etc. Het geloof is een zoeken naar verbinding van genade en natuur, van deze en gene zijde. Daar hebben we woorden voor maar woorden schieten ook te kort. Dan komen de beelden die als symbool zowel het onzegbare zegbaar en uitdrukbaar en zelfs beeldbaar maken maar als dat wat onzegbaar is het ook weer laten staan. De beelden wijzen naar de dingen waarnaar we nauwelijks wijzen kunnen. Het is een alsof dat ook weer raakt aan het wezenlijke.

Verbeelding is zelf ook scheppingsgave. In Gods beeld geschapen zijn betekent ook dat we deel hebben aan de creatieve verbeelding Gods, zij het dat God alleen echt oorspronkelijk is daarin en wij in zekere zin het moeten doen met het door Hem gegeven materiaal: Hij scheidt een kosmos waarin geluiden mogelijk zijn en wij maken van Zijn hout een viool en Bach schrijft uit dat alles zijn partita's, S.D.G!

c. Narnia

De Narniaverhalen beslaan zeven boeken. Ze gaan over het land Narni – met dank aan Vincent van Zuijlen weten we nu dat dit woord is afgeleid van de Italiaanse stad Narni die Lewis als kind al biologeerde. Ashlan – Turks voor leeuw – is de hoofdpersoon. Hij is een Christusgestalte. Narnia is het land achter de kleerkast waarin het winter is: beeld van de wereld die gevangen is in het kwaad, de verwilderde, koude en doodse tuin van de schepping.

In Het neefje van de tovenaars is er sprake van een val omlaag in het kwade. Jadis, de boze koningin is hiervoor, naast Digory, een zoon van Adam, verantwoordelijk. Er is ook sprake van een boom in de tuin en een vrucht. Een buitenbijbels symbool is de lantaarn die Lucy ontdekt als ze net door de kleerkast heen in Narnia komt. De lantaarn is symbool van het licht Gods.

De goede gestalten zijn de bevers, drie van de vier kinderen (Edmund laat zich verleiden door Jadis) en Tumnus, de aandoenlijke gestalte met zijn fluit.

Het gaat om het gevecht tussen Ashlan en Jadis c.q. het kwaad. Uiteindelijk sterft Ashlan maar dit sterven is een offer en Ashlan staat op uit de dood. De beeldtaal is hier zeer herkenbaar. Tolkien vond overigens dat Lewis teveel verschillende beelden door elkaar haalde – christelijke, heidense (kerstman, Bacchus) en nieuwe beelden. Lewis was het daar, zoals goede vrienden betaamt, natuurlijk niet mee eens!

In al de boeken van Narnia is één ding gemeenschappelijk (behalve deze strijd dan) en dat is dat op steeds andere wijze er sprake is van een overgang of transpositie van de ene wereld in de andere. Dit delen alle Fantasy-boeken: van *Alice in Wonderland* – waar het de spiegel is die de overgang belichaamt – tot *Harry Potter* – perron acht-drie-kwart – tot Narnia.

In *The Lion, The Witch and The Wardrobe* is het natuurlijk de kast, maar in *The Dawn Trader* is het een schilderij van een schip, in *Prince Caspian* een station – is Potter plagiaat?! – waar de kinderen zeer aandoenlijk zitten te treuren om de vakantie die voorbij is en het kostschoolleven dat weer begint, maar waar dan ineens een bazuin klinkt en de kinderen – wat iedereen wel eens droomt – niet meer naar school hoeven maar in het land Narnia aankomen en daar grootse en meeslepende avonturen beleven in plaats van cito-toetsen te moeten maken! In *The Silver Chair* is het een poortje in de tuinmuur van de gruwelijke school met aan het hoofd Het Hoofd (want zij heeft niet eens een naam!).

d. Herijking

Misschien zouden we via de spiegel van Narnia en Lewis onszelf moeten herijken wat ons staan tegenover deze zaken betreft. Gods wereld kent een rijke taal, zowel die van het discursieve, rationele als die van het symbolische, iconische (en daarnaast nog bijvoorbeeld de zeer hoge taal van de muziek!). Al die talen zijn Gods scheppingen en wij mogen ze gebruiken mits we daarin heteronoom zijn: dat is het hangende punt: van zowel realistisch proza als van metarealistisch of Fantasy-proza (of poëzie) kun je je afvragen, per geval, wat het weerspiegelt. Werkelijk heteronome Fantasy drukt mijns inziens de onzienlijke dingen uit bijvoorbeeld het kwaad, de 'boosheden in de lucht' – op een zienlijke wijze, in de gestalte van het 'alsof'. Daarmee neem je het kwaad serieus onder ogen in plaats van het te laten en wellicht zelfs niet te zien. Efeze 6 is als het ware de basis van de Fantasy in heteronome zin!

Als onze traditie aldus in de spiegel kijkt, maakt ze wellicht zelf ook een transpositie mee die zeer nodig is! Alles in de natuur is waar het goed is immers spiegel der genade. Soms lijkt het alsof wij zeer moderne, rationele mensen zijn geworden van na de verlichting, behalve dan de verticaliteit der bekering – en in zichzelf is dat het meest wezenlijke! – is er niet zoveel verticaal meer, of transpositioneel! Misschien kunnen we juist vanuit deze meervoudige Schriftuitleg niet alleen het geloof en het Woord maar ook de werkelijkheid meer lezen zoals zij is bedoeld: als een goddelijk mysterie dat in alles de signatuur van haar Schepper draagt.

e. Shadowlands

Aan het eind van het laatste boek, *The Final Battle*, zien de kinderen hun gestorven ouders weer terug. Hier zie je het jongetje Jack opduiken die wenste dat dit met hem ook gebeurd zou zijn bij de dood van zijn moeder. Hier komt dan het beeld van de schaduwlanden voorbij: die zullen dan niet meer zijn! Dan breekt een nieuw hoofdstuk aan, de lente van Narnia. Heel het Narniaverhaal – 1200 blz. – is in vergelijking daarmee slecht 'het voorblad van het boek, de eerste pagina'. Wij stamelen slechts in zelfs het mooiste wat we scheppen, in vergelijking van de heerlijkheid Gods, die niet meer indirect is maar direct, *face to face*, aangezicht tot aangezicht. Dan is er niet meer het probleem van natuur en genade. Dan is alle natuur genade en alle genade natuur. Dan hoeft er geen brug meer te worden gezocht tussen deze en gene zijde. Dan hoeven we niet meer 'naar Bommel om de brug te zien' (M. Nijhof) maar 'zijn wij reeds aan de overzijde'. Dan is er geen transpositie meer nodig maar zal God zijn 'alles en in allen'.

III. Wonderen

Het wonder is evenzeer als de twee vorige thema's deel van onze problematiek van natuur en genade. Een wonder is volgens velen 'iets dat tegen de natuurwetten ingaat', maar deze

definitie is zelf een spiegel van een strikt naturalistische denkwijze. Zij suggereert immers dat er zoets als natuurwetten zijn als vaststaande, gegeven structuren waar niet aan te tornen valt. In feite speelt de definitie leentjebuurt bij het naturalisme dat sowieso alleen maar in de natuur gelooft. Of je in wonderen gelooft danwel daarin niet gelooft, definitie is het iets wat tegen de natuur in gaat, zo wordt vaak gezegd. Volgens mij moeten we hier secuur definiëren. De natuur is niet voorgegeven wet maar gewilde ordening. Als zodanig is zij onvoorstelbaar wonderbaarlijk. Niets is gewoon, alles is buitengewoon: het gras dat is en groeit, een geboorte, de gang der planeten, de zwaartekracht, etc.

Binnen dat 'standaard wonderlijke van het gewone' speelt zich dan iets nog buitengewoons of wonderlijkers af en dat is wat we een wonder noemen. Een wonder is dan iets dat nog boven de gewone wonderlijke orde uitgaat. Bepaalde gewilde ordeningen worden als het ware momentaan terzijde geschoven om een bepaalde reden.

Wie natuur en genade dicht bijeen houdt, neemt een wonder ook als mogelijkheid aan binnen zijn denken. Lewis typeert dergelijk denken vanuit de eenheid van natuur en genade 'supranaturalisme' tegenover een dualistisch denken dat natuur en genade uit elkaar trekt en veelal de genade ook elimineert 'naturalisme'.

a. Traditie

De Kerk heeft altijd geloofd in het wonder. Het wonder was vele eeuwen lang zelfs één van de bewijsgronden van de waarheid van het geloof. De Kerk heeft altijd de eenheid van natuur en genade vastgehouden, van Paulus tot Justinus Martyr tot Augustinus tot Duns Scotus. In de late middeleeuwen wordt deze eenheid verbroken. Thomas van Aquino gaat natuur en genade uit elkaar trekken, ook al blijven beide gebieden nog wel op elkaar betrokken. Toch is de eenheid fundamenteel begonnen weg te breken. Niet voor niets geldt hij als de vader van de RK traditie sindsdien en hierin is een sterk denken in termen van een scheiding van natuur en genade gaandeweg gegroeid.

Veel radicaler heeft de late middeleeuwer William van Ockham natuur en genade uit elkaar getrokken. Natuur wordt puur natuur en de genade gaat verdampen. Uit deze denkweg komt de latere principiële scheiding van natuur als het publieke, wetenschappelijke domein en genade als het louter private, geloofsmatige domein voort. Sindsdien heeft het geloof een probleem en heeft ook het geloof in wonderen een probleem: met name in de nieuwe tijd breekt zich dit baan en het is dominant tot de huidige tijd met zijn scheiding van niet alleen kerk en staat maar ook geloof en staat, in politiek, wetenschap en onderwijs liefst ook.

Het ondergeloof begint in dit spoor te kantelen. David Hume schrijft in 1755 zijn boek *Over wonderen* en stelt dat een wonder niet kan omdat het niet waargenomen wordt en al helemaal niet altijd en overal op dezelfde wijze door iedereen waarneembaar is – dat is de voorwaarde voor wetenschappelijke zekerheid: je moet het in een natuurwet kunnen vangen.

Lewis neemt vanuit deze context dan stelling in tegenover dit naturalisme en hij bepleit een supranaturalisme waarin wonderen mogelijk zijn.

b. Biografie

Daar gaat wel wat aan vooraf, want Lewis geloofde als kind weliswaar in wonderen – zo dat zijn moeder zou genezen – maar als jongeman werd hij atheïst en verwierp hij elk geloof in God en genade en dus ook in wonderen. Hier is de parallel met bidden – en dat geldt heel dit thema van het wonder eigenlijk! – heel groot: bidden impliceert immers, zoals we zagen de mogelijkheid van de doorbreking van de gewilde orde, en wonderen impliceren dat evenzeer!

Na zijn bekering heeft Lewis veel over wonderen geschreven. Zijn meest relevante boek is hier *Miracles* uit 1947, hoofdzakelijk richten we ons op dat boek in ons bestek! Hij debatteerde over dit boek ook, zo met Elisabeth Ascombe, in de Oxford Socratic Club, op 2 februari 1948. Beiden waren even sportief: zij vond dat hij 'gewonnen' had en Lewis vond dat zij 'gewonnen' had!

In de tijd rond het lijden van Joy Davidman verdiept zich het geloof in wonderen: vaak gebeuren ze ook niet en dat moeten we dan overgeven aan Gods wil, maar tegelijk blijft het geloof in wonderen volledig overeind staan.

c. Lewis' kritiek op het naturalisme

Het wonder is een zeer boeiende zaak in het verband van deze moderne context van het naturalisme omdat het wonder – anders dan God zelf – wel degelijk toegankelijk is voor empirische waarneming! Je kan het zien maar niet altijd, overal en door allen is het te zien.

Een argument tegen het naturalisme dat Lewis niet geeft wil ik zelf hier graag even geven: het naturalisme met zijn natuurwetcriterium gaat sowieso niet op voor de geesteswetenschap: daar mogen unieke feiten gewoon! Een wonder is wat dit betreft vergelijkbaar met een uniek historisch feit als de slag bij Nieuwpoort: beide zijn gelijkelijk toegankelijk voor weten danwel niet-weten!

Lewis werpt vier dingen op tegen de naturalisten:

- i. Jullie verklaren ieder ding vanuit de gehele causale samenhang. Als dat je pretentie is dan moet je ook werkelijke zekerheid hebben. Maar het feit dat tien miljoen keer een stift naar beneden valt als je hem loslaat – dus de wet van de zwaartekracht – zegt nog helemaal niets in principiële zin over de eerste keer daarna. Dan weet je nog steeds niet, strikt genomen, dat hij dan weer valt. Dat je daar van uitgaat is niet natuurlijk maar – prachtige humor - Lewis noemt dit 'ondernatuurlijk': ook de naturalist heeft zijn eigen wereldbeeld van waaruit hij kijkt alleen hij denkt dat wat zijn wereldbeeld is helemaal geen wereldbeeld is maar een blanco ding.
- ii. Jullie zeggen dat ieder ding empirisch verklaarbaar is maar bij vrijwel alles wat we waarnemen, zoals kleuren, vormen, geluiden, voegen we een redenatie toe: de rede voegt altijd de waarneming naar zichzelf. Dit is wat I. Kant ook heeft beschreven. Het probleem is echter dat we deze ondernatuurlijke ingreep van de rede wel rationeel en legitiem vinden maar een christelijke duiding vanuit God niet. Elke wetenschap begint, om het in moderne woorden te zeggen, vanuit een axioma: een onbewezen aanname. Dat alleen wat we waarnemen waar is, is dus geen waarneming maar een uitspraak over waarnemingen en dus een aanname: je kan hem namelijk niet bewijzen!
- iii. Jullie gaan uit van de vanzelfsprekende waarheid ofwel zelfevidentie van jullie theorie. Maar we hebben net al laten zien dat dat onzin is en dit moet dus ook vallen! Hier noemt Lewis het prachtige beeld van een tekening. Neem een tekening met daarop een weg die naar de einder loopt. Je krijgt dan een weg die in perspectief loopt. De naturalist is in feite degene die dit papier bekijkt en dan alleen in het platte vlak denkt. Hij ziet dan geen weg maar een driehoek! Alleen als je vanuit de hogere, derde dimensie kijkt, zie je een weg. De naturalist vindt voorts zelfevident dat wat hij ziet waar is: het is dus vanzelf waar dat dit een driehoek is. Wat een risico neem je dan! Letterlijk kun je hier denken aan Swaab die, om het met de profetische woorden van Lewis te zeggen, 'alleen neuronen ziet en geen geest'!!!!
- iv. Jullie erkennen zelf dat alles evolutie is, dus ook de rede. De rede bestaat nog maar een paar 'evolutionaire seconden'. Zij kan ook weer zo voorbij zijn en vervangen door iets anders worden. Waarom verabsoluteer je haar dan tot iets tijdloos en universeel geldigs! Wat een domme arrogantie.

Alternatief

Tegenover dit naturalisme stelt Lewis dat het supranaturalisme. Dit moet eerlijk erkennen dat eht vanuit de aanname van het geloof vertrekt. Het mag er op zijn minst staan en is op zijn minst niet zwakker dan het naturalisme. Maar in feite is het sterker. Het kan namelijk meer verklaren, een wonder bijvoorbeeld. Voor een naturalist kan dat niet gebeuren en als een arts dan toch een wonder met zijn eigen ogen ziet – een scan die schone longen laat zien die voorheen uitgezaaid waren – kan hij het niet inpassen in zijn theorie maar een supranaturalist kan dat wel!!! Want de gelovige mens gelooft in een door God gewilde, open, contingente, niet-deterministische werkelijkheid waarin God handelen betrokken is en ons aanraakt en os leven leidt op voorzienige wijze. En er is één troost voor de supranaturalist: omdat wonderen kunnen, kan ook de supranaturalist nog bekeerd worden! Zie Lewis zelf!!

Tenslotte

Aldus hebben we in gebed, Fantasy en wonder gezien dat er een brug ligt tussen deze of gene zijde, dat er een Jacobs ladder staat tussen hemel en aarde. Dat maakt de werkelijkheid vele malen rijker dan wanneer wij slechts vanuit het platte vlak denken en kijken. Want ondanks dat we dan in een tuin leven die zeer verwilderd is, mogen we toch haar oorspronkelijke schoonheid en haar uiteindelijke schoonheid zien wanneer we blikken door de vensters in haar muren.